

100 ปี ทุณวิวัฒนาการทางการเมืองแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา
A Century of Cultural Base on Politics of Songkhla Lake Basin

สารูป ฤทธิชู
Saroop Ritchoo
นักวิชาการอิสระ

ทุณวิวัฒนาการทางการเมืองแถบลุ่มทะเลสาบ พ.ศ. 2439 – 2534 ประมาณร้อยปีนี้เป็น การเปลี่ยนแปลงของทุณวิวัฒนาการเมืองในเส้นเวลาสมัยใหม่ ที่เป็นผลสืบเนื่อง จากวิธีคิดเชิงประโชชนนิยมไทย – จีน ทุณนิยมท้องถิ่นและทุณนิยมกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผล ให้ทุณนิยมในท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบไปเร็วกว่าระบบราชการมาก ทำให้มีการพาดพัน กันเองด้วยความรุนแรงและร้อนแรง ดังรายละเอียดในรายงานการวิจัยต้นฉบับ เรื่อง “การเมืองท้องถิ่นบริเวณ ลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2439 – 2534” (2546) ซึ่งปรับเป็น หนังสือชื่อเรื่อง 100 ปี การเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา : ประวัติศาสตร์ฐานที่มั่นแห่ง พรรคการเมืองในภาคใต้ (2552) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้การสนับสนุนภายใต้การทำงาน ชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่ม ทะเลสาบสงขลา

Abstract

The purpose of this research entitled “*The Local politics of Songkhla Lake Basin Economy 1896-1991*” was to make a historical study of the evolution of the local politics of Songkhla lake basin economy at modern times, dating from 1896 when Thai state established Nakornsithammarat county to 1991 when the representative of Communist Party in the South declared the surrender in Phatthalung with respect to the political background as well as impacts on local

communities, which led to the understandings of the inhabitants' lifestyles and the key answers to how past events conditioned present phenomena. Historically, the study was also to promote and create participatory atmosphere in understanding local communities. The method of study employed was a historical one based on socio-anthropological and sociological approaches, involving selected communities for case studies as well as broad communities, villagers' conferences, academic discussions and seminars, and documentary research. Finally, a research report in the manner of analytical description was compiled.

The contents are divided into five chapters, excluding the introduction and conclusion.

The introduction includes research questions, the rationale and principles, objectives, key questions, view-point and scope of study, procedural method, reporting stages, potential findings, duration of work, and advisors.

Chapter 1 is the study of the politics of Songkhla lake basin economy before 1896 concerning geographical dynamics, economical and socio-cultural structures, and political dynamics of the lake basin before 1896.

Chapter 2 to 5 consist of case studies of four communities, bringing up location, economical and socio-cultural structures, together with political changes since 1896 in that all of these are closely connected.

Chapter 2 refers to political study of communities situated ashore inn context of Songkhla lake basin 1896-1991. Case study: Ban Nai Ban Community, Songkhla.

Chapter 3 includes political study of urban communities in context of Songkhla lake basin 1896-1991. Case study: Si Kak Market, Phatthalung.

Chapter 4 includes political study of communities in high lands in context of Songkhla lake basin 1896-1991. Case study: Ban Charat Community, Phatthalung.

Chapter 5 refers to political study of communities in low lands in context of Songkhla lake basin 1896-1991. Case study: Ban Mai Seab Community, Nakornsithammarat.

The conclusion deals with all key points in the manner of answering research questions.

The findings obtained the history from local communities rather than from the researcher. Modern political changes exist through farmers' process in the name of thieves, a thief gang, and the Communist Party of Thailand. This influenced the inhabitants' images of inflexibility at present times. The characteristics, however, differ from place to place- from the water end upto the water source ast the foot of Bantat range.

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง "การเมืองท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2439-2534" (The Local Politics of Songkhla Lake Basin Economy 1896 - 1991) เป็นความพยายามที่จะทำการศึกษาและทำความเข้าใจถึงวิวัฒนาการทางการเมืองท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงสมัยใหม่ ตั้งแต่รัฐไทยจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้นใน พ.ศ. 2439 จนถึง พ.ศ. 2534 เมื่อผู้แทนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ประกาศยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธอย่างเป็นทางการที่จังหวัดพัทลุง เบื้องหลังทางการเมือง และผลกระทบจากการเมืองท้องถิ่นบริเวณดังกล่าว ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจวิถีชีวิตของประชาชนได้ว่าอดีตที่ผ่านมาเป็นเงื่อนไขหรือเป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์ในปัจจุบันอย่างไร อีกทั้งมุ่งส่งเสริมและสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่นของตนเองในมิติประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ อิงวิธีการเชิงสังคมมานุษยวิทยา และสังคมวิทยา ด้วยชุมชนกรณีศึกษา ชุมชนอื่นๆ เวทีเสวนาชาวบ้าน การประชุมทางวิชาการ และการวิจัยเอกสาร แล้วจัดทำรายงานการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

เนื้อหาแบ่งเป็นห้าบท โดยแยกบทนำและบทส่งท้ายไว้ต่างหาก

บทนำ ว่าด้วยโจทย์วิจัย ตั้งแต่ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามหลักของการวิจัย กรอบแนวคิดและขอบเขตของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ระยะเวลาวิจัย ผลที่คาดว่าจะได้รับ และที่ปรึกษาโครงการ

บทที่ 1 ศึกษาการเมืองท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ก่อน พ.ศ.2439 โดยพิจารณาถึงภูมิศาสตร์พลวัตบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา โครงสร้างทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม และการเมืองพลวัตของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ก่อน พ.ศ.2439

บทที่ 2 ถึงบทที่ 5 ศึกษาการเมืองของชุมชนกรณีศึกษาสี่ชุมชน โดยพิจารณาถึงทำเลที่ตั้ง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ. 2439 ถึง ปัจจุบัน เนื่องจากเรื่องราวเหล่านี้เกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด

บทที่ 2 ศึกษาการเมืองชุมชนเขตริมทะเลในบริบทลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2439 – 2534
กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านโนบ้าน จังหวัดสงขลา

บทที่ 3 ศึกษาการเมืองของชุมชนเขตเมืองในบริบทลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2439 – 2534
กรณีศึกษา : ตลาดสี่ก๊ก จังหวัดพัทลุง

บทที่ 4 ศึกษาการเมืองชุมชนเขตเขาควนในบริบทลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2439 – 2534
กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านชะรัด จังหวัดพัทลุง

บทที่ 5 ศึกษาการเมืองของชุมชนเขตทุ่งราบในบริบทลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ.2439 – 2534
กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านไม้เสียบ จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทส่งท้าย กล่าวถึงสาระทั้งหมดในลักษณะตอบโจทย์วิจัย

ผลการศึกษา เป็นประวัติศาสตร์จากภายในของชุมชนท้องถิ่นมากกว่าของผู้วิจัย โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัยใหม่ในรูปแบบของขบวนการชาวนา ในนามของโจร ชุมโจร และ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งส่งผลต่อภาพลักษณ์การไม่ยอมคนในสมัยปัจจุบัน แต่ก็มีข้อแตกต่างกัน ในรายละเอียดของแต่ละพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ปลายน้ำ กลางน้ำ ขึ้นไปจนถึงเขตต้นน้ำแถบ เขิงเขาบรรทัด

คำสำคัญ : ทุนวัฒนธรรมทางการเมือง ลุ่มทะเลสาบ 100 ปี

กระบวนการเรียนรู้

ในกระบวนการวิจัยดังกล่าว กำหนดโจทย์วิจัยหรือคำถามหลักของการวิจัยไว้สี่ประการ ดังนี้

หนึ่ง การเมืองท้องถิ่นของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ในช่วงสมัยใหม่ เมื่อรัฐไทยแผ่ขยายลงมาตั้งแต่ พ.ศ. 2439 – 2534 กลุ่มผู้ปกครองท้องถิ่น ทั้งกลุ่มอำนาจเดิมและกลุ่มอำนาจใหม่ ตลอดจนราษฎรในชุมชนตามสังคมดั้งเดิม แต่ละเขต เล่นการเมืองกันอย่างไร มีวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบใด เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

สอง เบื้องหลังทางการเมืองท้องถิ่นของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในสมัยใหม่ นั้น เป็นอย่างไร โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์อย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

สาม การเมืองท้องถิ่นของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในช่วงสมัยใหม่ ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด อย่างไร ที่เป็นเงื่อนไขหรือตัวกำหนด ปრაกฏการณ์ในสมัยปัจจุบัน

สี่ ชุมชนท้องถิ่นบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาควรจะมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่นของตนเองในเชิงมิติประวัติศาสตร์อย่างไร จึงจะเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

วิธีการศึกษา ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับ “เส้นเวลา” กล่าวคือ เน้นในเรื่องของเวลา สถานที่และพฤติกรรมของมนุษย์ มาอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมถึงอธิบายถึงอิทธิพลและพลังของเวลา สถานที่และเหตุการณ์ ที่ทำให้การกระทำมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ และแต่ละเวลา โดยอิงวิธีการเชิงสังคมมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาที่มุ่งศึกษาโครงสร้างของสังคมตลอดจนพลังต่าง ๆ ในสังคมนั้น ที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคล ด้วยการคัดเลือกชุมชนกรณีศึกษาจำนวนสี่ชุมชน ตามสังคมดั้งเดิมที่แบ่งชุมชนเป็นสี่ลักษณะใหญ่ คือ ชุมชนเขตริมทะเล ชุมชนเขตเขาควน ชุมชนเขตทุ่งราบ และชุมชนเขตเมือง ชุมชนแต่ละเขต ที่คัดเลือกศึกษาอย่างเจาะลึกนี้ ต้องมีมาก่อนการจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2439 หรือมีอายุไม่น้อยกว่าร้อยปี และมีบทบาททางการเมืองสูงมาตลอด โดยใช้การสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ การสังเกต และ

การสนทนากลุ่ม ควบคู่กับการสืบค้นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทเอกสาร ทั้งเอกสารหลักและเอกสารรอง จากแหล่งข้อมูลในส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น โดยเน้นหोजดหมายเหตุแห่งชาติและศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด รวมถึงการจัดเวทีเสวนาชุมชน แล้วจัดทำรายงานการวิจัย ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ร่างแรกเสนอที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญและที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการของกลุ่มหรือชุดโครงการ เพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและปรับปรุงแก้ไขเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

นอกจากนั้น ยังศึกษาชุมชนอื่น ๆ เพื่อเป็นการตรวจทานกับชุมชนกรณีศึกษา ด้วยการจัดการเรียนการสอนวิชา “หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” ให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 5 โรงเรียนสตรีพัทลุง จังหวัดพัทลุง ต้นสังกัดของผู้วิจัย ต่อมาผู้วิจัยมีโอกาทำงานในตำแหน่งนักวิจัยปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชนมหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง และยังมีโอกาทำงานวิจัยของท้องถิ่นภาคใต้อย่างต่อเนื่อง ร่วมกับนักวิชาการต่าง ๆ ข้าราชการหลากหลายสังกัด นักพัฒนา ครูอาจารย์ชาวบ้าน ตลอดจนนักการเมืองท้องถิ่น และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์พัทลุง บทความนี้จึงมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการแสวงหาความรู้ควบคู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมและเข้มข้นมากขึ้นตามลำดับ

ผลของการเรียนรู้เหล่านั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นการสร้างสรรค์ ทั้งในกลุ่มคณะวิจัยที่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลง และกลุ่มชุมชนท้องถิ่นผู้ต้องถูกทำให้เปลี่ยนแปลง จัดเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะต่างได้เรียนรู้ตัวเอง ได้เห็นตัวเอง เกิดปัญญาจนมีความมั่นใจ จะก้าวเดินต่อไปอย่างไร้ไขว่เขว และสามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุข แต่ก็พอมองเห็นปัญหาและก้าวสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในสังคมเพื่ออนาคตที่ดีกว่า

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่นสู่ทะเลสาบในเส้นเวลาสมัยใหม่

เมื่อรัฐไทยแผ่ขยายลงมาแถบท้องถิ่นสู่ทะเลสาบตั้งแต่ พ.ศ. 2439 – 2534 ทำให้การเมืองท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไปเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในเส้นเวลาสมัยใหม่ ที่มีความแตกต่างจากเส้นเก่าก่อน พ.ศ. 2439 โดยผู้วิจัยมองถึงวัฒนธรรมทางการเมืองนั้นผ่านองค์รวมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับ

สิ่งนอกเหนือธรรมชาติ จากเส้นเวลาสมัยเก่าสู่เส้นเวลาสมัยใหม่ จนแลเห็นวัฒนธรรมทางการเมืองในเส้นเวลาสมัยใหม่ ประมาณร้อยปีนี้ ด้วยความพยายามทำความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม พอจะแบ่งเส้นเวลาสมัยใหม่ออกไปเป็นสามช่วงย่อย คือ ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484 – 2488) ช่วงต่อมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง พ.ศ. 2504 และช่วงสุดท้าย ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2504 – 2534

ช่วงแรก ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง สงครามโลกครั้งที่สอง กระบวนการสร้างรัฐชาติไทยด้วยระบบราชการสมัยใหม่ ผลผสมผสานระบบอุปถัมภ์และศักดินา เรือเมล์ รถไฟ และการศึกษาแบบตะวันตก ประสานสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงและมโนราห์ ได้คืบคลานเข้ามา ลิดรอนสิทธิชุมชนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เฉพาะอย่างยิ่งนับความรู้สึกในการบริหารจัดการทรัพยากร ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบหันมาพึ่งพากันเองด้วยการผูกตอง – ผูกเกลอ ตามแบบวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างเข้มข้น แต่กลไกรัฐที่มาจากต่างถิ่นมักมองว่าเกิดโจร ชุมโจรขึ้นมามากมาย จนถึงกับต้องตั้งกองปราบปรามเฉพาะกิจขึ้นมา ขณะที่การติดต่อภายในชุมชนท้องถิ่นยังทุรกันดาร มีเพียงการเดินทางเท้า บุกป่า ลุยน้ำ ลุยโคลน เรือแจว มีวัดเป็นศูนย์กลางและเริ่มเป็นแหล่งให้การศึกษาศาสนาใหม่ อีกทั้งเป็นแหล่งบันเทิง โดยมีพระภิกษุเป็นผู้สอนหนังสือควบคุมคุณธรรมหนังตะลุงและมโนราห์เป็นผู้ให้ความบันเทิงควบคุมคุณธรรม บ้าน วัด โรงเรียน มโนราห์หนังตะลุงและชุมชนต่างพึ่งกันเอง ภายในชุมชนจึงมีเพียงกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เป็นกลไกรัฐ แม้ว่าเคยเป็นตำแหน่งใหญ่ แต่ก็ยังเป็นตำแหน่งที่คนส่วนใหญ่เริ่มหลีกเลี่ยงเพราะตำแหน่ง “โจร” หรือ “ชุมโจร” ในสายตาของกลไกรัฐที่มาจากต่างถิ่นกับกลไกรัฐในท้องถิ่นมักมองแตกต่างกัน การที่กลไกรัฐต่างถิ่นมักมองการผูกตอง – ผูกเกลอว่าเป็นโจรหรือชุมโจรนั้น มีความสำคัญ เพราะใช้นโยบายโจรปราบโจร ซึ่งก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนความจริงในทางการปราบปราม และกลายเป็นสิ่งสร้างเสริมอิทธิพลขึ้นภายในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือแม้แต่ผู้นำทางศาสนาที่มีผูกขาดในตระกูลกลุ่มผู้นำเหล่านี้กลายเป็นทั้งผู้ปกครอง คู่ครองชุมชน มีบารมีเป็นที่นับถือ หรือผู้สร้างอิทธิพลเอาผลประโยชน์จากทรัพยากรในลักษณะโจรหรือชุมโจร ผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนที่ทำการผลิตเชิงซ้อนทั้งทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำปลา ต้องตกอยู่ในภาวะจำยอม แต่ก็มีจำนวน

ไม่น้อยที่ปฏิเสธอำนาจของผู้ใหญ่บ้าน กำหนด ด้วยการไม่ยอมจ่ายภาษี “เงินสี่บาท” หรือ ภาษีรัชชูปการ และหลบหนีไปเป็นโจรหรือเข้าไปอยู่ในชุมชนโจรตามป่าเขาทุกเขตพื้นที่ มีเขต เขาควนแถบเชิงเขาบรรทัดแหล่งป่าต้นน้ำของทะเลสาบเป็นแหล่งหลบหนีที่ดีที่สุด

สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดจุดกำเนิดของขบวนการชาวนาเชิงประโยชน์นิยม ไทย-จีน นำโดยกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน บริเวณตะเข็บรอยต่อของพัทลุงกับตรัง สตูล นครศรีธรรมราชและสงขลา ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ เครือญาติ-เครือขายในตระกูล ณ ระนอง และเป็นเสมือนตัวแทนกลุ่มอำนาจเก่าในตระกูล ณ พัทลุง ตระกูล ณ นครและตระกูล ณ สงขลา ในบริเวณภาคใต้ตอนกลาง อีกทั้งมีปฏิสัมพันธ์ด้วยความร่วมมือ การประสาน ลักษณะและการประนีประนอมทั้งกลุ่มในบริเวณภาคใต้ตอนบนและกลุ่มในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง โดยมีเป้าหมายในการระดมกำลังคน เพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่ของ สังคมท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะช้างป่าและป่าเขา ภาพลักษณ์จึงเป็นชาวนาผู้สนใจ การศึกษาแบบตะวันตกและมีความเป็นนักเลงในลักษณะของ เจ้าป่าเจ้าเขา เรียกได้ว่า เป็น ผู้ดีชาวบ้านในช่วงต้นสมัยใหม่ของแถบลุ่มทะเลสาบ ซึ่งมีศักยภาพสูงในการสร้างป่าเป็นนา ได้มากมายในบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม พร้อมกับการตั้งคอกจับช้างป่าคราวละโขลง และจับจอง ป่าเขาเมื่อเปล่า ตลอดทั่วท้องถิ่นภาคใต้ และชายแดนของประเทศข้างเคียง เพื่อนำช้างป่ามา ฝึกเป็นช้างบ้านสำหรับใช้ประโยชน์ในการประดับบารมีแบบเจ้าเมืองในเส้นเวลาสมัยเก่า และใช้ในการสร้างป่าเป็นนาแถบถิ่นฐานบ้านตน จัดเป็นการปรับตัวให้ “อยู่ได้” ใน กระบวนการอำนาจของชาติไทย

ช่วงที่สอง ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง พ.ศ. 2504 เป็นระยะการปรับวิธี คิดเชิงประโยชน์นิยมไทย-จีนของผู้นำขบวนการชาวนากลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวในการเข้าสู่วิธี คิดแบบทุนนิยมท้องถิ่นภาคใต้เพื่อให้ “อยู่ดี” จนเรียกได้ว่าเป็นการเติบโตของการปรับวิธี คิดเป็นแบบทุนนิยม ทั้งความคิด ระบบความคิดและกระบวนการคิดที่เป็นองค์ประกอบของ วิธีคิด ทำให้เห็นถึงกระบวนการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่ม ทะเลสาบ รวมถึงบริเวณอื่น ๆ ตลอดทั่วภาคใต้ สืบเนื่องมาจากหลังสงครามโลกครั้งที่สอง นั้น ยางพารา ติบูก วูลแฟรม เป็นที่ต้องการมากขึ้น ที่ดินก็เริ่มมีราคา การถางป่าเผาไร่เพื่อ บุกเบิกที่ดินมีมากขึ้นกว่าช่วงแรก การผลิตเพื่อขายจึงปรากฏชัดเจนขึ้น นอกจากยางพารา

ดีบุก วูลเฟรมแล้ว แม้แต่ผลิตผลทางการเกษตร รวมทั้งการทำปลาหรือการประมงก็เริ่มมีราคาขึ้น ประการสำคัญคือ มีการค้าข้าว ข้าวข้าง ข้าวไม่ ข้าวที่ดินมือเปล่า เพื่อการทำสวน นับแต่ยังพาราขยายต่อไปถึงปาล์มน้ำมัน และกาแฟ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบเริ่มเข้าไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกมลายูของอังกฤษมากกว่ากรุงเทพฯ แต่ยังเป็นการขายตรงในกลุ่มที่ไว้วางใจกันมากกว่าการขายส่ง วัฒนธรรมการผูกตอง-ผูกเกลอ นอกจากแพร่กระจายออกนอกท้องถิ่นตนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเริ่มแปรเปลี่ยนไปในเรื่องผลประโยชน์มากขึ้น ขณะที่อำนาจในการบริหารจัดการทางการศึกษาและศานายังคงอยู่ด้วยกัน ฝ่ายพุทธศาสนามีสำนักเรียนเกิดขึ้นมากมาย โดยมีสายงานพระธรรมทูต เชื้อสายของกลุ่มผู้ปกครองเมืองในเส้นเวลสามัยเก่าทำงานอย่างแข็งขัน ทำให้ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบเข้าใจถึงศาสนามากขึ้น และเริ่มบั่นทอนความเชื่อทางอำนาจลี้ลับหรือเทวนิยม ไสยศาสตร์ มีหนังสือตลุม มโนราห์ ช่วยเผยแพร่ศาสนาและการศึกษาศาสนายุคใหม่ในทางอ้อมมากขึ้น

ส่วนชุมชนมุสลิม ผลพวงจากนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้การศาสนาไหวตัวมากขึ้น โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาศาสนาในชุมชนปรับสมบูรณแบบมากขึ้น แต่ก็มีหลายแห่งที่จำต้องยุติบทบาทลง ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงกว้างมากขึ้น มีเครือข่ายในต่างประเทศ วัฒนธรรมการผูกตอง – ผูกเกลอมีส่วนทำให้ชุมชนไทยพุทธและชุมชนมุสลิมมีความผูกพันกันมากขึ้น ดังปรากฏชัดเจนในรูปตัวตลกหนังตลุมที่ร่วมสมัยนี้ ต่างมีอัตลักษณ์เหมือนคนชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบและมักมีประวัติความเป็นมาว่าเป็นชาวนครศรีธรรมราช พัทลุงหรือสงขลาทั้งสิ้น แม้ว่าบางตัวมีประวัติความเป็นมาที่คลุมเครือ แต่ก็คลุมเครืออยู่ในสามจังหวัดนี้ และสามารถจำแนกได้ว่าตัวตลกใดเป็นคนไทย จีน แขก (มุสลิม) หรือฝรั่ง เช่น

คนไทย มีนายเท่ง นายสีแก้ว นายหนู่น้อย นายยอดทอง นายขวัญเมือง

คนแขกหรือมุสลิม มีนายสะหม้อ ซึ่งมักคู่ขวัญกับนายขวัญเมืองที่เป็นคนไทยพุทธ

คนจีน มีอ้ายโต อ้ายเงินจ๋อง

คนฝรั่ง มีอ้ายดิก อ้ายปราบ

สำหรับนายสีแก้ว ดูเหมือนเป็นสัญลักษณ์ของ “นายพื้นบ้าน” ขณะที่นายยอดทองก็มักมีฉายาว่า “อ้ายทองบ้านนาย” ส่วนนายเที่ยงจัดเป็นอัตลักษณ์ของ “คนพื้นบ้าน” แถบนี้ ทั้งรูปลักษณ์ การแต่งกาย นิสัยใจคอ และลีลาการพูด โดยเฉพาะกับคนจีนและคนฝรั่งดูจะไม่ชอบใจนัก เห็นได้จากคำนำหน้าคือคำว่า “อ้าย” ขณะที่มุสลิมมีฐานะเท่าเทียมกัน ใช้คำนำหน้าชื่อว่า “นาย” เหมือนคนไทย คำว่า “นาย” จึงมีสองนัยคือนัยที่เป็นกลุ่มของตนเป็นหนึ่ง และนัยที่หมายถึงข้าราชการ ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นที่ถูกใจเช่นเดียวกับคนจีนและคนฝรั่ง เนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรแถบลุ่มทะเลสาบช่วงนี้ รัฐมีเตรียมเอาผลประโยชน์จากชุมชนท้องถิ่นมากขึ้นตามลำดับ ขณะที่ชาวนามักหมายถึงไทยพุทธ และมุสลิม ซึ่งต้องยินยอมหรือเป็นฝ่ายสูญเสียผลประโยชน์ ขบวนการชาวนาในช่วงนี้จึงถูกบีบรัดมากขึ้นกว่าในช่วงแรก ทั้งนี้เพราะเป็นผลพวงโดยตรงของวิธีคิดแบบทุนนิยมท้องถิ่น

ช่วงที่สาม หลัง พ.ศ. 2504 – 2534 วัฒนธรรมทางการเมืองปรากฏในลักษณะของขบวนการชาวนาที่แข็งกร้าวแบบ “อยู่เด่น” เพราะเป็นสมัยแห่งการแย่งชิงทรัพยากรชาวนาภายใต้การครอบงำของกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ มีการแข่งขันและการขัดแย้ง จนนำไปสู่การแตกแยกกันเองภายในกลุ่ม บางกลุ่มต้องการโอกาสและเก็งกำไรในการเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ก็เข้าสู่ขบวนการนั้น ทำให้ฝ่ายที่ยืนข้างกลางก็รัฐเห็นเป็นฝ่ายตรงข้าม กลายเป็นฝ่ายศัตรูไป จึงต้องมาฟาดฟันกันเองแบบไม่มีใครยอมใคร จนนำไปสู่สถานการณ์รุนแรงที่เรียกกันว่า “ตีบลงเขา เผาหลงถ้ำ” บริเวณภาคใต้ตอนบนและตอนกลาง ส่งผลให้ผู้แทนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ในจังหวัดพัทลุง และนครศรีธรรมราชบางคนได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนั้น หนึ่งตระกูลหลายคณะก็เข้าไปเป็นสื่อชั้นดีในการขยายเขตงานให้ขบวนการชาวนา ทำให้นายหนึ่งตระกูลบางคณะได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุงติดต่อกันถึงสองสมัยในสังกัดของพรรคประชาธิปไตย ด้วยการใช้วัฒนธรรมการผูกตอง – ผูกเกลอหาคะแนนนิยม หรือแม้แต่ในวงการศาสนาก็ยังสัมพันธ์ได้ว่า นโยบายเงินผันในสมัยของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กลายเป็น “เงินปัน” ไป การศึกษาและการศาสนาถูกแยกออกจากกัน อย่างชัดเจน และถูกรวบงำโดยรัฐแทบทั้งสิ้น เนื่องจากรัฐมีเครื่องมือกระชับอำนาจที่สำคัญยิ่ง คือ การคมนาคมทั้งทางเรือ ทางรถไฟและรถยนต์ และนโยบายผลิตเพื่อขาย อีกทั้ง

วิธีการผลิตแบบภาคกลาง ส่งผลให้วาทะ “ไม่รบนาย ไม่หายจน” ของขบวนการชาวนาดัง ก้องกัมก้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบ ทำให้รัฐในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้คนจาก ท้องถิ่นแถบนี้ได้คิดทบทวนถึงนโยบายของรัฐในสมัยที่ผ่านมา ได้ใช้ยุทธศาสตร์การเมือง นำหน้าการทหาร เพื่อผลักดันผู้คนออกจากเขตป่าเขา และส่งผลให้ผู้คนในขบวนการชาวนา หรือที่รู้จักเรียกว่า “ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” ได้ออกมาร่วมพัฒนาชาติไทย โดยฝ่ายรัฐและ ฝ่ายขบวนการชาวนาได้มีการเจรจาที่น่าสนใจไปสู่การประกาศยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธอย่าง สิ้นเชิงและเป็นทางการ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2534 ณ ศาลากลางจังหวัดพัทลุง ศูนย์ อำนาจของตลาดสี่กั๊กชุมชนเขตเมือง ซึ่งขบวนการชาวนาแถบลุ่มทะเลสาบเอาเป็นจุดเริ่มต้น การต่อสู้ด้วยอาวุธ

เบื้องหลังของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางเมือง

ภาพโดยรวมของวัฒนธรรมทางการเมืองแถบลุ่มทะเลสาบในเส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ. 2439 – 2534 จัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองในกองวงศ์ญาติด้วยการผูกคอง-ผูก กลอ เป็นเครือญาติ – เครือข่าย ในช่วงแรกมีการพึ่งพากันสูงเชิงประโยชน์นิยมไทย – จีน ก่อเกิดเป็นขบวนการชาวนาในรูปแบบโจรชุมโจร ช่วงที่สองเติบโตเป็นขบวนการชาวนาทุน นิยมท้องถิ่น และช่วงที่สามขบวนการชาวนาแข่งกร้าวด้วยกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในนาม พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ดังข้อแตกต่างชุมชนแต่ละพื้นที่ โดยพิจารณา จากชุมชนกรณีศึกษาและชุมชนอื่น คือ ชุมชนเขตริมทะเล ชุมชนเขตเขาควน ชุมชนเขตทุ่ง ราบและชุมชนเขตเมือง โดยชุมชนแต่ละเขตเป็นปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่มี ต่อวัฒนธรรมทางการเมืองในเส้นเวลาสมัยใหม่ เป็นปัจจัยภายในปัจจัยหนึ่ง และอีกปัจจัย หนึ่ง เป็นปัจจัยภายนอกที่มากับการปรับตัวเข้ากับตะวันตกของรัฐไทยสมัยใหม่

ชุมชนเขตริมทะเล มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกับตัวทะเลสาบทั้งระบบ โดยสภาพทำเล ที่ตั้งจะบีบบังคับให้ผู้คนเลือกเครื่องมือหลักทั้งด้านเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรมและทาง การเมือง ในขณะที่รัฐก็พยายามเข้ามาด้วยความระมัดระวัง เพื่อบริหารจัดการทรัพยากร โดยให้เหตุผลว่าสามารถตัดสินใจและบริหารการใช้ทรัพยากรได้ดีกว่า เป็นผลให้ชุมชน ต้องปรับตัวเพื่อปกป้องตัวเองและพวกพ้อง ด้วยการจัดการทรัพยากรภายในด้วยระบบ

เครือญาติ – เครือข่ายและความเป็นมุสลิม สู่โลมานเป็นระยะ ๆ จนก่อให้เกิดรอยปริร้าขึ้นในกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นฝ่ายกลไกรู้กับฝ่ายชุมชนชาวบ้าน และรอยปริร้านั้นถูกตอกย้ำด้วยความยากลำบากในการประกอบอาชีพ อันสืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของทะเลสาบและการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของรัฐ ทำให้องค์กรอิสลามระหว่างประเทศพยายามเข้ามามีบทบาทชี้หน้า กลุ่มผู้นำชุมชนอิสลามกลับกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และถูกนำมาใช้อย่างได้ผล ทั้งการเมืองภายในชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับชาติ ตลอดจนระดับสากล โดยเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองมุสลิมสู่โลมานต้นตระกูล ณ พัทลุง ที่มีเครือญาติ – เครือข่ายกว้างไกล ทั้งภายในชุมชนต่าง ๆ แถบลุ่มทะเลสาบบริเวณภาคใต้ตอนกลาง และชุมชนท้องถิ่นภายนอกในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง ตลอดไปถึงตะวันออกกลาง ในเชิงประโยชน์นิยมและทุนนิยมในช่วงแรกและช่วงหลังตามลำดับ ภาพลักษณ์ดูเป็นชาวประมง แต่ก็ทำนาพอเลี้ยงชีพ สนใจในการศึกษาแบบตะวันตก ทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจรัฐในส่วนกลาง โดยเฉพาะกับกลุ่มพรรคชาติไทย

ชุมชนเขตเขาควน ตั้งอยู่ในแถบเชิงเขาด้านตะวันออกของเทือกเขาบรรทัดแหล่งต้นน้ำของทะเลสาบ ซึ่งมีความหลากหลายของฤดูกาลและชีวภาพ และอยู่ในบริเวณตะเข็บรอยต่อของพัทลุงกับสงขลา ซึ่งอยู่ทางฝั่งอ่าวไทยกับตรังและสตูลทางฝั่งอันดามัน จึงเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่ โดยเฉพาะช้างป่าและป่าเขา และเป็นแรงดึงดูดให้ชุมชนท้องถิ่นอื่นเข้ามาร่วมใช้ทรัพยากรนี้ด้วย จนกลายเป็นฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมของบริเวณภาคใต้ทั่วไป และก่อให้เกิดเป็นตำนานชุมชนท้องถิ่นมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งให้โอกาสแก่ผู้คนในการหักล้างถางพง ทำไร่ทำสวน ทำนา หาของป่า หาอิสรภาพและความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐาน เป็นผลให้มีผู้คนหลากหลายกลุ่ม ทั้งชาติพันธุ์แขก จีน ไทย รวมถึงคนพื้นเมืองดั้งเดิม หลากหลายความเชื่อและศาสนา ต่างฝ่ายต่างเข้าครอบครองทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ จนในที่สุด กลุ่มมุสลิมเชื้อสายตระกูล ณ พัทลุง เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ปกครองเมืองพัทลุงในเส้นเวลาสมัยเก่าได้เป็นเจ้าของเข้าครอบครอง ในฐานะหัวเมืองขึ้นของเมืองพัทลุงในระยะที่ทะเลด้านอ่าวไทยมีพลวัตเป็นทะเลสาบ จนกล่าวได้ว่าตระกูล ณ พัทลุง ชาติพันธุ์แขกมีอำนาจแถบตอนบนของกลุ่มทะเลสาบ ตระกูล ณ สงขลา ชาติพันธุ์จีนมีอำนาจแถบตอนล่าง ทั้งสองตระกูลเป็น

เครือญาติกัน แต่ตระกูล ณ สงขลาได้โอกาสมากกว่า โดยเฉพาะทางด้านการค้า เป็นผลให้คนจีนและผู้คนเชื้อสายจีนสงขลา ได้เข้ามามีอำนาจปกครองเขตนี้ยาวนานหลายสิบปีก่อน การปฏิรูปอำนาจใน พ.ศ. 2439 และสืบต่อมาอีกประมาณร้อยปีของเส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ. 2439 – 2534 โดยรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างมุสลิมชาติพันธุ์แขกกับกลุ่มไทยพุทธชาติพันธุ์จีน และเป็นเครือญาติเครือขายกับชุมชนต่าง ๆ แถบลุ่มทะเลสาบด้วยกันและต่างชุมชนท้องถิ่นภายนอกในบริเวณภาคใต้ฝั่งอันดามันในเชิงประโยชน์นิยมและทุนนิยมในช่วงแรกและช่วงหลังตามลำดับ รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจรัฐในส่วนกลางด้วย ภาพลักษณ์ดูเสมือนชาวสวน ทั้งสวนไม้ผล สวนยางพารา แต่ก็ป็นชาวนาโดยสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะภัยของความรู้สึกรักนี้กคิดแบบ “ชาวนา”

ชุมชนเขตทุ่งราบ เป็นชุมชนในพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางน้ำแถบลุ่มทะเลสาบและลุ่มน้ำปากพหนัง และสามารถประสานประโยชน์ได้กับทุกชุมชน ไม่ว่าจะชุมชนริมทะเลเขตปลายน้ำ ชุมชนเขตเขาควนแถบต้นน้ำ หรือชุมชนเมืองที่เป็นชุมชนกลางน้ำด้วยกัน โดยมักเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนลูกผสมของพัทลุงกับตรัง นครศรีธรรมราช และสงขลา ในบริเวณภาคใต้ตอนกลาง จึงมีศักยภาพสูงในการเร่งระดมกำลังคนด้วยการใช้การผูกตอง – ผูกเกลอวัฒนธรรมผสมที่ยึดเครือญาติแบบพื้นบ้านและแนวคิด “แซ่” แบบเครือขายจีน และยังสามารถประสานประโยชน์ข้ามกลุ่มข้ามพื้นที่ในลักษณะของความร่วมมือ การประสานลักษณะและการประนีประนอม กับกลุ่มพื้นที่ภาคใต้ตอนบน และกลุ่มพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างเพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งช้างป่าและป่าเขาในพื้นที่ป่าเขาตะเข็บรอยต่อจังหวัดจันทบุรีทั่วภาคใต้ ทำให้แนวคิดเชิงประโยชน์นิยมไทย – จีน มีพลวัตเป็นทุนนิยมท้องถิ่นและทุนนิยมโลกาภิวัตน์ เมื่อเข้าไปผลิตเพื่อขายผูกพันกับระบบเศรษฐกิจโลกมลายูของอังกฤษ จนสามารถขยายฐานเข้าไปในชายแดนของมาเลเซีย พม่า และกัมพูชา

อย่างไรก็ดี ในช่วงที่สามปลายเส้นเวลาสมัยใหม่นั้น ลักษณะการผลิตเริ่มมีพลวัตจากกลุ่มเป็นปัจเจกมากขึ้น เมื่อกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ถาโถมเข้ามา ต่างกลุ่มต่างดำเนินการเองเป็นของกลุ่มและมักจะแยกตามสายสกุลต่างๆ ภายในกลุ่มด้วย เพื่อสร้างความมั่งคั่ง

ให้สายสกุล ก่อให้เกิดการแข่งขันและความขัดแย้งภายในกลุ่ม นำไปสู่ความหวาดระแวงกัน และแตกแยกเป็นฝ่ายชุมชนและฝ่ายกลไกรัฐ ทั้งนี้เพราะทั้งสองฝ่ายมักเป็นผู้นำทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมและบางส่วนก็เก็งกำไรในการเคลื่อนไหวในเขตป่าเขา ก็เข้าไปร่วมขบวนการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ฝ่ายที่เป็นกลไกรัฐก็มองเป็นฝ่ายตรงกันข้าม กลายเป็นศัตรูไป จึงต้องมาพาดพิงกันเองในที่สุด ทั้งที่ภาพลักษณ์ของชุมชนพื้นที่ราบลุ่มนี้ เป็นชาวนาผู้นิยมการค้าขาย สนับสนุนพระพุทธศาสนาและเชื่อมั่นในการศึกษาแบบตะวันตก แต่กระแสทุนนิยมที่เกี่ยวข้องมากับการศึกษาแบบตะวันตกนั้น จะค่อยๆ กัดกร่อนคุณธรรมของผู้คนลงไป พร้อมๆ กับการเป็นนักเลงแบบเจ้าป่าเจ้าเขาก็กมีพลวัตเป็นนักเลงหัวไม้ เป็นเจ้าพ่อ ผู้มีอิทธิพลด้วยท่าทีที่สุภาพ ใช้ “กฎหมู่” แทนกฎหมาย เพราะต้องมีวิถีชีวิตทั้งแบบเมืองและแบบป่าเขา บางส่วนกลายเป็นผู้นำขบวนการชาวนาในนามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภาคใต้ ทำให้ขบวนการชาวนาแข็งแกร่งขึ้น ทั้งนี้เพราะนอกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภาคใต้แล้ว ยังประกอบด้วยเครือข่าย – เครือข่ายของฝ่ายมวลชน อันประกอบด้วย ชุมชนตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ตลอดไป ถึงปลายน้ำ รวมทั้งชุมชนเขตเมือง และยังเชื่อมโยงกับเครือข่าย – เครือข่ายในชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ตอนบนและตอนล่างอีกด้วย

ชุมชนเขตเมือง ตลาดสี่กั๊กเติบโตเป็นตัวเมืองใหม่ของจังหวัดพัทลุงตั้งแต่ พ.ศ. 2467 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกิจการรถไฟหลวงสายใต้ ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มตอนกลางน้ำลุ่มทะเลสาบอีกชุมชนหนึ่ง เป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐในท้องถิ่น จึงเป็นแหล่งรวมผลิตผลจากชุมชนทั้งสามเขตในลักษณะเป็น “คนกลาง” ของการแลกเปลี่ยนผลิต และก่อเกิดเป็นลักษณะชุมชนเขตพาณิชย์กรรมของพัทลุง วัฒนธรรมทางการเมืองในเขตนี้ปรากฏในรูปแบบของความพยายามช่วงชิงการนำระหว่างรัฐกับกลุ่มอำนาจเดิม ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย – จีน ในรูปแบบของการผูกตอง – ผูกเกลอ เป็นที่นิยมแพร่หลายในทุกกลุ่ม ก่อให้เกิดขบวนการชาวนาในรูปแบบของโจร ชุมโจรและในนามของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภาคใต้ในสายตากลไกรัฐ ส่งผลให้การพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นพัทลุงเป็นความร่วมมือของคนในที่นิยมการศึกษาแบบตะวันตกมากกว่ารัฐ ปรากฏชัดเจน ทั้งในโครงสร้างทางเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ขณะที่ทาง

ตัวเมืองสงขลาศูนย์กลางใหญ่เป็นเสมือนหนึ่งราชสำนักเคลื่อนที่ หาดใหญ่เติบโตเร็วจนดูประหนึ่งเมืองนานาชาติของภาคใต้ ความรู้สึกทางชาติพันธุ์ไทย จีน แยก ของชุมชนท้องถิ่นมีไม่มากเท่าชุมชนเขตริมทะเลและชุมชนเขตเขาควน แต่สำหรับกับชุมชนเขตทุ่งราบนั้นเป็นชุมชนเดียวกัน เพราะต่างเริ่มต้นที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน และเติบโตมาด้วยกันตามวิถีทางแห่งพุทธศาสนาและการศึกษาแบบตะวันตกที่มาร่วมกันพัฒนา จึงก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองเนื้อเดียวกันแบบท้องถิ่นนิยมในลักษณะพวกพ้อง แสดงว่ากระบวนการอำนาจรัฐชาติทำให้ชุมชนเขตเมืองลุ่มทะเลสาบกลายเป็นชายขอบท่ามกลางกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ มีการเก็งกำไรสูง บางกลุ่มเข้าไปร่วมขบวนการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนกลายเป็นกลุ่มนำของขบวนการนั้น ต่อมาเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปก็ผลักดัน ให้ผู้แทนพรรคนั้นประกาศยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธอย่างเป็นทางการ ณ ศาลากลางจังหวัดพัทลุง เมื่อปลายปี 2534

จะเห็นได้ชัดเจนนว่า ขบวนการชาวนาที่มีความหลากหลายกลุ่ม หลากหลายรูปแบบ ในแต่ละช่วงของเส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ.2439 – 2534 นั้น เป็นกระบวนการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบในกระบวนการอำนาจรัฐชาติ ซึ่งปรับเปลี่ยนตามวิถีคิดเชิงประโยชน์นิยมไทย – จีน ทุนนิยมท้องถิ่นและกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ในช่วงแรก ช่วงที่สองและช่วงที่สามของเส้นเวลาสมัยใหม่ตามลำดับ กลายเป็นปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของแถบนี้ ดังนั้นกระบวนการโจรชุมโจร หรือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ของขบวนการชาวนาจึงมาจากมุมมองหรือวิถีคิดที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายชุมชนท้องถิ่นกับฝ่ายกลไกรัฐ โดยฝ่ายชุมชนท้องถิ่นถือว่าเป็นการปกป้องตัวเองและปกป้องคุ้มครองชุมชนสังคม ซึ่งก็คือกลุ่มเครือญาติ – เครือข่ายที่มาจากการผูกดวง – ผูกเกลอ หรือพวกพ้อง ขณะที่ฝ่ายกลไกรัฐมองเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ก็ย่อมต้องมาฟาดฟันกันเองแบบไม่มีใครยอมใคร นั้นหมายความว่า ทุนนิยมในชุมชนท้องถิ่นแถบนี้ไปเร็วกว่าระบอบราชการมาก ก็ย่อมถูกปราบปรามจากราชการในฐานะผู้ถืออำนาจรัฐ ทั้งๆ ที่แท้จริงแล้วต่างมาจากกอกเดียวกัน เป็นเครือญาติ – เครือข่ายกัน แต่สิ่งเหล่านี้ได้คลี่คลายลงไปมากในช่วงสุดท้ายของเส้นเวลาสมัยใหม่ กลายเป็นความสัมพันธ์ที่มีปัญหาไปแล้ว

รัฐไทยสมัยใหม่ มีการปรับตัวมาตลอดเช่นเดียวกัน โดยเป็นการปรับตัวเข้ากับตะวันตก กล่าวคือ หลัง พ.ศ.2398 วิธีและความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมที่ก่อตัวขึ้น ยังอยู่ภายใต้การครอบงำของวิธีและความสัมพันธ์การผลิตศักดินาจนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในช่วงเวลาเกือบร้อยปีนี้ความสัมพันธ์และวิธีการผลิตในชนบทจะค่อยๆ วิวัฒนาการจากศักดินาเข้าสู่สภาพก่อนหน้าทุนนิยม และวิวัฒนาการเกิดขึ้นภายในสังคมศักดินาเอง โดยเฉพาะนับตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เป็นกระบวนการปรับตัวและการปฏิรูปที่เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจรัฐและสังคมศักดินา ขณะเดียวกันผลของการปรับตัวและปฏิรูปนั้นก็สร้างเชื้อมูลแห่งการทำลายสังคมและอำนาจรัฐศักดินานั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในส่วนที่ล้มอำนาจและซากของความสัมพันธ์การผลิตศักดินาลง เปิดทางให้วิธีการผลิตทุนนิยมแบบฟิ่งพาและด้อยพัฒนาที่ก่อตัวขึ้นในปลายสมัยศักดินาเข้าครอบงำสังคม ในฐานะวิธีการผลิตหลักของไทย

นับตั้งแต่การรัฐประหารใน พ.ศ.2490 เป็นต้นมา เมื่อขุนนางกลายเป็นนายทุน โดยอำนาจทางการเมืองโน้มตนลงมารับใช้และรองรับอำนาจทางเศรษฐกิจที่ครอบงำโดยทุนตะวันตกและทุนพาณิชย์นายหน้าของไทย และนับตั้งแต่การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 วิธีการผลิตแบบฟิ่งพาและด้อยพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ในทางการเกษตร และก่อผลสะท้อนในสภาพก่อนหน้าทุนนิยมในชนบทให้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสัมพันธ์ของทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นมามากก็ตาม แต่ก็เป็นการเติบโตที่ไม่สมดุลในหลายภาคของประเทศและหลายส่วนของสังคม อีกทั้งยังมีจุดเล็กๆ ของความสัมพันธ์ทางเผ่าพันธุ์ที่ยังดำรงอยู่ในส่วนที่กำลังเติบโตก็คือ แหล่งที่มีระบบทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้าและผูกพันกับผลประโยชน์ต่างชาติ โดยชนชั้นกลางที่มีผลประโยชน์ร่วมกับจักรวรรดินิยมได้เข้ามามีบทบาทในโครงสร้างทางเศรษฐกิจเกือบทุกด้าน ด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนกลางในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม จนถึงการส่งสินค้าออก ชนชั้นศักดินาก็ถูกสูบเข้าไปในกลไกการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจนั้นด้วยการกลายเป็นชนชั้นนายทุนไป

แต่ยังเป็นศักดิ์นาในตำนานอุดมการณ์ ขณะที่ด้านการผลิตกำลังเร่งรัดไปสู่ระบบทุนนิยมแบบเมืองขึ้น ในด้านอุดมการณ์นั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ กึ่งศักดินา หมายถึง ซากความคิดแบบศักดินานั้นเอง ทำให้ระบบทุนนิยมของประเทศไทยเต็มไปด้วยการกดขี่รุนแรงป่าเถื่อน และซากความคิดเก่านี้เอง ทำให้ทุนนิยมแบบฟิงพาของประเทศไทย หรือกึ่งเมืองขึ้นมีลักษณะด้อยพัฒนาล้าหลังกว่ายุโรปตะวันตกเป็นร้อยปี สืบเนื่องมาจากนโยบายของชนชั้นปกครองที่พยายามขัดเยียดและมอมเมาประเพณีจิตนิยมฮินดู ที่เราเรียกกันว่า “ประเพณียมจ้านน” กล่าวคือ เป็นประเพณีที่ผลิตความคิดความประพฤติที่ยอมจำนนต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ตนประสบอยู่ รู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยและพึ่งตัวเองไม่ได้ แม้ว่าอำนาจรัฐจะเปลี่ยนมือไปจากชนชั้นศักดินาแล้วก็ตาม แต่ประเพณีนั้นก็ยังคงเหลืออยู่

การปรับตัวเข้ากับตะวันตกของประเทศไทยสมัยใหม่ที่มีลักษณะดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาเมื่อมามีปฏิสัมพันธ์กับท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบในเส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ.2439 – 2534 และกลายเป็นปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่มีต่อวัฒนธรรมทางการเมืองในเส้นเวลาสมัยใหม่อีกปัจจัยหนึ่ง อีกทั้งส่งผลกระทบต่อปรากฏการณ์ในเส้นเวลาสมัยปัจจุบันด้วย

บทสรุปของอดีตสู่ปรากฏการณ์ในปัจจุบัน

เส้นเวลาสมัยเก่าก่อน พ.ศ.2439 สู่เส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ.2439 – 2534 และเส้นเวลาสมัยปัจจุบันหลัง พ.ศ.2534 เป็นมิติของเวลาหรือ “เส้นเวลา” ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองของท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบในลักษณะความสัมพันธ์สืบเนื่องต่อๆ กันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน และมองอนาคตได้ และนี่คือหัวใจของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

เส้นเวลาสมัยเก่า ก่อน พ.ศ.2439 เป็นสมัยที่แถบลุ่มทะเลสาบยังเป็นอีกระบบหนึ่ง กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพยังแยกออกจากกันเป็นสองส่วน คือ เกาะกับอ่าวขนาดใหญ่ของผืนแผ่นดินใหญ่ตอนกลางของคาบสมุทรมลายู มีเทือกเขารรทัดของทิวเขานครศรีธรรมราชเป็นแหล่งต้นน้ำที่ปันน้ำลงสู่ทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน นอกเหนือจากอยู่ในเส้นทางเดินเรือเสียบชายฝั่งคาบสมุทรแล้ว ยังมีเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรของชาวโลกตะวันออก และชาวโลกตะวันตก มาตั้งแต่ประมาณสองพันปีที่แล้ว

ต่อมากลายเป็นรอยต่อของศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลาม เป็นร่องรอยของเมืองพัทลุงก่อนการเติบโตของเมืองสงขลา วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ - เครือข่ายด้วยการรับปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางการเมืองการค้าชายฝั่งและเกษตรกรรมในเชิงประโยชน์นิยม แต่ก็ยังเน้นย้ำคุณธรรมอยู่เสมอ เนื่องจากรากเหง้าของสังคมวัฒนธรรมมักเป็นชุมชนย่อย ปกครองกันเองเป็นกลุ่มๆ ไป รวมตัวกันเป็นกลุ่มใหญ่ได้ไม่นานก็แตกเป็นกลุ่มย่อยอีก การรวมตัวเป็นกลุ่มใหญ่ได้ต้องเป็นไปในระบบเครือญาติ - เครือข่ายแบบดอง - เกล็ด ที่มีผลประโยชน์พึงพิงในลักษณะต่างตอบแทนที่เห็นว่าเป็นผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดการทรัพยากรกันเอง และต้องมีผู้นำที่มีบารมียิ่งใหญ่จริงๆ เป็นแกนนำ แต่ก็จะไม่ยอมรับระบบที่สร้างขึ้นโดยแกนกลางหรือส่วนกลางมากนัก หากระบบนั้นทำให้ขาดอิสระในการปกครองตามวิถีของแต่ละกลุ่มเล็กเอง เหล่านี้คือ ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของแถบนี้ ขณะที่ลักษณะทางกายภาพเป็นต้นทุนทางธรรมชาติที่มั่งคั่งด้วยทรัพยากรธรรมชาติ รัฐไทยก็เพียรพยายามขยายอิทธิพลลงมาเป็นระยะๆ

เส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ.2439 – 2534 เป็นระยะเวลาที่ลักษณะทางกายภาพของเส้นเวลาสมัยเก่าเปลี่ยนแปลงเป็นลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นอีกระบบหนึ่ง มีชุมชนตั้งแต่แถบต้นน้ำลงไปจนถึงแถบกลางน้ำและปลายน้ำ ชุมชนเหล่านี้ดั้งเดิมต่างมั่งคั่งด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เรียกตัวเองว่า “ชาวนา” ที่มีการผลิตเชิงซ้อนในลักษณะทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำปลา โดยถือเอาทะเลสาบ ที่ดิน ป่าเขา เป็นสิทธิชุมชน เมื่อรัฐไทยสมัยใหม่พยายามเข้ามาบริหารจัดการด้วยการใช้กระบวนการทางกฎหมายและการศึกษาแบบตะวันตก เป็นผลให้ชุมชนท้องถิ่นเริ่มมีความผูกพันกับรัฐบาล และเริ่มมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติไทย ก็เท่ากับรัฐพยายามดึงผู้คนออกจากชุมชนท้องถิ่น จนเรียกได้ว่าเป็นการกลายพันธุ์ใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มที่กลายเป็นข้าราชการ มักวางตนเป็น “นาย” แทนรัฐ อาศัยกำหนดและผู้ใหญ่บ้านที่มักเป็นกลุ่มเชื้อสายจีนเป็นลูกมือ ทั้งๆ ที่เป็นคนในชุมชนท้องถิ่น แต่ความเป็นกลไกรัฐต้องมองแบบรัฐจึงจะก้าวหน้า มักมองว่าการผูกตอง - ผูกเกลอแบบไทย - จีน นั้น เป็นขบวนการของโจร ชุมโจร และใช้โจรปราบโจร อีกทั้งผลักดันให้ชาวนาไปหลบหนีรวมตัวกับกลุ่มชาวนาที่มีปฏิกริยาต่อเงินรัชชูปการกลายเป็นขบวนการชาวนา และมีหลากหลายกลุ่มขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่กลุ่มชาวนาก็มักมองว่าการผูกตอง - การผูกเกลอเป็น

วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อปกป้องตัวเอง กลุ่มครองชุมชน สังคม เมื่อต่างมีมุมมองที่ต่างกัน ภายใต้การครอบงำของระบบทุนนิยม ก็ยอมเก็งกำไรจากชัยชนะ ทุนเดิมคือ เครือญาติ – เครือชายเถี่ยวกัน ต่างรู้เขารู้เรา วิธีการเอาชนะกันจำต้องเหนือกว่า ขบวนการชานาจึงเติบโตเร็วและแข็งกร้าวขึ้นตามลำดับแรงกดดันจากกลไกรัฐและกระแสนิยมในนามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ การไม่ยอมคนก็เกิดขึ้นได้ทั้งฝ่ายกลไกรัฐและขบวนการชานา มีการฟาดฟันกันเองอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การเอาชนะกันอย่างร้อนแรงใน “กรณีของถังแดง” นั้นแสดงว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด เพราะต่างเป็นเหตุและเป็นผลของกันและกันทิศทางหนึ่ง

อีกทิศทางหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองของเส้นเวลาสมัยใหม่ ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบเป็นอย่างมากด้วย ทั้งนี้เพราะ การศึกษาแบบตะวันตกที่ผนวกแนวคิดระบบทุนนิยมเข้ามาด้วยนั้น มีทั้งข้อเด่นและข้อด้อยไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ กลุ่มอำนาจเก่าต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์จากการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น ทั้งๆ ที่รูปแบบการปกครองแบบเก่าก็สอดคล้องกับของใหม่ แต่รัฐกลับไม่ยอมให้มีอำนาจและผลประโยชน์อย่างที่เคยมีมา และกลับให้โอกาสแก่คนจีนและคนเชื้อสายจีน ก็เท่ากับว่ารัฐเปิดโอกาสให้กลุ่มคนต่างดาว ซึ่งก็มักจะกลายเป็นกลุ่มอำนาจใหม่ภายใต้การครอบงำของรัฐ แต่กลุ่มอำนาจเก่าก็ได้เปรียบในโอกาสทางการศึกษาแบบใหม่ เนื่องจากทุนเดิมดี จึงมักกลายเป็นกลไกรัฐสมัยใหม่ ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ กลุ่มที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นมักมีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากร กลุ่มเหล่านี้ส่วนหนึ่งก็กลายเป็นอีกกลุ่มหนึ่งของขบวนการชานา และพุ่งพากันสูงกับระดับอื่นๆ ส่วนกลุ่มอำนาจใหม่ที่เป็นนายทุนเชื้อสายจีน ก็ถูกบีบคั้นจากรัฐ โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของช้าง โรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้ กลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยไปทำสวนยางพาราอยู่ในพื้นที่เขตเขาควนและเกี่ยวพันกับขบวนการชานา กลายเป็นผู้นำและแนวร่วมกลุ่มหนึ่งของขบวนการชานา ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าขบวนการชานาเป็นการรวมพลของชุมชนท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบ พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย จึงเข้ามามีบทบาทอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อขบวนการชานาถูกปราบปรามด้วยอาวุธอันหลากหลายอย่างรุนแรงและร้อนแรง นอกจากทำให้มีการสูญเสียชีวิตจำนวนมากแล้ว ยังก่อให้เกิดความ

ไม่มั่นคงและถูกรอบงำด้วยกระแสทุนโลกาภิวัตน์ อีกทั้งปัญหาเสถียรภาพก็ระเบิดขึ้นมาเป็นปมซ้อนทับเข้ามาอีก

ชุมชนชาวนาหัวทอกของขบวนการชาวนาได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวรุนแรงสุด เพราะมักด้อยโอกาสทางการศึกษาแบบตะวันตก และมักมุ่งลงทุนด้านนี้ให้แก่บุตรหลาน แต่กลับมีปัญหาเรื่องทุนจนต้องหันไปผลิตข้าวเพื่อขายมากขึ้นทุกที ยิ่งผลิต ยิ่งจน และยิ่งเจ็บอย่างที่เราเรียกกันว่า “โง่จนเจ็บ” ก่อให้เกิดวาทะ “ไม่รบนาย ไม่หายจน” ในวิถีชีวิตของเขตทุ่งราบ ขณะที่ชุมชนเขตเขาควนกลายเป็นเพียงแหล่งผลิตพืชสวนและยางพารา ชุมชนเขตริมทะเลมีเพียงผลผลิตทางน้ำ และชุมชนเขตเมืองเป็นศูนย์รวมของผลผลิตเหล่านี้แทบทั้งหมด ต่างต้องแลกเปลี่ยนผลผลิตของกันและกันด้วยเงินตราจึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้ เรียกได้ว่าเป็นการผลิตเชิงเดี่ยวเพื่อขาย ทั้งๆ ที่ในเส้นเวลาสมัยเก่าชุมชนทุกเขตพื้นที่ต่างพึ่งพาตนเองได้ ด้วยการผลิตปัจจัยหลักของการดำรงชีวิตได้เอง ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม หรือยารักษาโรค และยังเป็นที่พักพิงของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ได้ด้วยการแบ่งปันผลิตแก่กันและกันในลักษณะของการผูกเกลือ – ผูกตอง ทั้งในชาติพันธุ์ไทย ชาติพันธุ์แขก ชาติพันธุ์จีนในเชิงประโยชน์ ทั้งนี้เพราะต่างผลิตเชิงซ้อนตามสภาพทำเลที่ตั้งอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ระบบตอง – เกลอเข้ามาเสริมแรงการผลิต และหรือช่วยแก้ปัญหาภัยมรสุมภาวะวิกฤต โดยชุมชนเขตริมทะเลมักเป็นชุมชนท่าเรือหรือเป็นชุมชนเมืองท่าศูนย์รวมของผลิตผล ก่อให้เกิดนิทานเกลือเขา – เกลอเล เกลอเขา – เกลอทุ่ง ชุมชนเขตทุ่งราบเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของชุมชนทุกเขต ชุมชนเขตเขาควนแบ่งปันผลผลิตแก่ชุมชนเขตทุ่งราบ เขตริมทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทย และฝั่งอันดามัน

เส้นเวลาสมัยปัจจุบัน ตั้งแต่หลัง พ.ศ.2534 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อาจเรียกได้ว่า “หลังสมัยใหม่” ภายหลังจากประกาศยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธอย่างสิ้นเชิงและเป็นทางการในชุมชนเขตเมือง ณ ศาลากลางจังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2534 ขบวนการชาวนาจากชุมชนทุกเขตพื้นที่ในนามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ได้แตกแยกกันเป็นอย่างน้อยสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการประกาศยุติการต่อสู้ด้วยอาวุธในแนวทางนั้น กลุ่มเหล่านี้ต่างกลายเป็นขุมกำลัง “สงครามกลางเมืองระหว่างสี” ของกลุ่ม “เหลือง” กับ “แดง” ในปัจจุบันที่พรรคประชาธิปไตยเป็นแกนนำในรัฐบาล โดยมีฐาน

ที่มันสำคัญอยู่ในภาคใต้ ภายใต้ปรัชญา “พรรคของเรา คนของเรา” นั้นหมายความว่า การเกิดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเครือข่าย – เครือข่ายแบบดอง – เกลือเชิงประโยชน์นิยมในเส้นเวลามัยเก่า ยังสามารถดำรงอยู่ได้ในเส้นเวลามัยใหม่ด้วยความเป็นนักเลงเชิงประโยชน์นิยมแบบไทย – จีน ทุนนิยมท้องถิ่น และทุนนิยมกระแสโลกาภิวัตน์ของคนชายขอบตามพื้นที่ภูมิศาสตร์และพื้นที่วัฒนธรรมแถบลุ่มทะเลสาบในรูปแบบของขบวนการชานา และในเส้นเวลามัยปัจจุบันที่คลี่คลายเป็นสงครามช่วงชิงการนำ นอกจากระหว่าง “เหล็อง” กับ “แดง” แล้ว ยังมีการช่วงชิงการนำของคนชายขอบด้วยกันเอง ทั้งภายในกลุ่ม “เหล็อง” และ “แดง” ซึ่งผู้แสดงนำมักเป็นคนที่มิใช่คนปักษ์ใต้ ดังนั้น ช่องว่างระหว่างชายขอบเหล่านั้นคือผู้คนส่วนใหญ่ของสังคมที่ได้รับผลกระทบ ขณะที่พื้นที่ลุ่มทะเลสาบนั้น นายางพาราและนาปาล์มน้ำมันได้รุกรานข้าวและสวนผลไม้มากขึ้นตามลำดับ

ประเด็นปัญหามีอยู่ว่า รัฐบาลควรจะดำเนินการต่อไปอย่างไรจึงเกิดสันติภาพ ความยุติธรรมและความยั่งยืน เพราะความเป็นชายขอบนั้น เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เคลื่อนไหวไปมาระหว่างอำนาจศูนย์กลางที่ผลักดันให้คนไปอยู่ชายขอบ กับการต่อต้านอำนาจนั้นพร้อมๆ กันไปด้วย ทั้งนี้เกิดจากความพยายามที่จะกำหนดสถานการณ์ให้ตัวเองเพื่อดำรงอยู่ในฐานะมนุษย์ และไม่ต้องตกอยู่เป็นผู้ถูกกระทำฝ่ายเดียว แสดงว่าความเป็นชายขอบเกิดขึ้นได้สองทาง ทิศทางหนึ่งเกิดจากการถูกกีดกัน ถูกลดอำนาจหรือถูกเบียดขับจากกระบวนการอำนาจของรัฐบาล ย่อมดีนรนต์ต่อสู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาต่อรองกับสังคม และอีกทิศทางหนึ่ง ความเป็นชายขอบเกิดจากการถูกดึงให้เข้าร่วมในกระบวนการที่มีลักษณะขัดแย้งกันเอง ระหว่างเชิงประโยชน์นิยมไทย – จีน ทุนนิยมท้องถิ่น และกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ โดยยิ่งเข้าร่วมยิ่งแปลกแยก ดังปรากฏการณ์ “สงครามกลางเมืองระหว่างสี” เมื่อเดือนเมษายน- พฤษภาคม 2553 ที่นำโดยหัวหอกเชิงรุกระหว่างกลุ่ม “แดง” กับกลุ่ม “เหล็อง” ผู้มีพื้นเพจากปักษ์ใต้แทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี การกีดกันและการมีส่วนร่วมซ้อนกันอยู่ มิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจก็มักเป็นความสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลและไม่เป็นเส้นตรงแนวเดี่ยวยุติเสมอ อัตลักษณ์ “เหล็อง” กับ “แดง” ในบางครั้งก็แสดงออกมาเป็นสถานภาพทางสังคม แต่ในบางกรณีก็มีลักษณะของ

วาทกรรมการช่วงชิงการนำ ดังนั้น มิติการสร้างความหมายของทั้งคู่กรณีนั้นมีความซับซ้อนมากกว่าที่เห็นตามภาพที่ปรากฏ เพราะมนุษย์ยังมีมิติด้านอารมณ์ มีวัฒนธรรมที่ซ้อนทับกันอยู่มากมาย การเมืองเป็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการกีดกัน การครอบงำ อีกทั้งการขัดแย้งและการดิ้นรนต่อสู้ โดยมีทั้งซ้อนทับและขัดแย้งกันด้วยเสมอ วัฒนธรรมทางการเมืองย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและเวลาหรือ “เส้นเวลา” ในมิติประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์จึงเป็นเพื่อนร่วมทางที่ดีที่สุดของปัจจุบันและอนาคต

อดีตเป็นเพื่อนร่วมทางของปัจจุบันและอนาคต

ผลจากการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมทางการเมืองแถบลุ่มทะเลสาบประมาณร้อยปีที่ผ่านมา พบว่า หากจะให้เป็นการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ชุมชนท้องถิ่นหลากหลายกลุ่มและหลากหลายกลุ่มอายุควรเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการศึกษาวิจัยชุมชนตนเองในรูปแบบกลุ่มโครงการ เพื่อร่วมกันทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่นตนเองในมิติประวัติศาสตร์ตามแนวทางสังเขป ดังนี้

ประการแรก วิธิตำเนินการวิจัย ควรใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ อิงวิธีการเชิงสังคมมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้มีส่วนรู้เห็นเหตุการณ์อันหลากหลายกลุ่มอายุร่วมร้อยปี การสังเกต การสนทนากลุ่ม และเวทีเสวนาชุมชนกรณีศึกษา มาตรวจสอบกับหลักฐานเอกสาร แล้วจัดทำรายงานการวิจัย โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ร่างแรกเสนอที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญ และที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการ ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและปรับปรุงแก้ไขเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ระยะแรก ระยะต่อไปควรจะเป็นการวิจัยในปัญหาวัฒนธรรมปัจจุบัน โดยเน้นให้ความสำคัญแก่กระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยมากขึ้นในทุกๆ ขั้นตอนของการวิจัย ทั้งในขั้นตอนของการคิดโจทย์วิจัย กระบวนการวิจัยและขั้นตอนการวิเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้การวิจัยกลายเป็นพลังที่สร้างสรรค์องค์ความรู้และสติปัญญาในสังคม ในแง่ที่เปิดทางเลือกใหม่ๆ ให้แก่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากยิ่งขึ้นทั้งในวันนี้และวันหน้า

ประการต่อมา ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ควรเป็นคนในชุมชนท้องถิ่น โดยผู้วิจัยควรมิประสบการณ์ในการวิจัยชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยจะต้องร่วมกันศึกษาข้อมูลทั้ง

จากข้อมูลภาคสนาม ชุมชนกรณีศึกษา ชุมชนอื่นๆ และหลักฐานเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันติดตามประเมินผลการศึกษา ร่วมกันจัดเวทีเสวนาชุมชนกรณีศึกษาทุกชุมชน และร่วมประชุมกลุ่มโครงการ เพื่อแลกเปลี่ยนเสริมความรู้ทางด้านการวิจัยกับนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง และรายงานความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานแต่ละโครงการ รวมถึงเพื่อการตรวจสอบข้อมูลและการเปิดมุมมองด้วย

ประการที่สาม ในส่วนของผู้วิจัยควรดำเนินการเชิงซ้อน โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนดังแนวทางหนึ่งที่ผู้วิจัยดำเนินการในกลุ่มโครงการ แต่เน้นให้นักเรียนนักศึกษาใช้กระบวนการกลุ่มทำวิจัยชุมชนตนเอง และเน้นกระบวนการวิจัยมากกว่าผลงานวิจัย ก็จะได้รายงานวิจัยฉบับยาวชนเพื่อฝึกฝนการสร้างปัญญาและจิตสำนึกต่อชุมชนตนเองในมิติประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกับผู้วิจัยควรจะได้ร่วมเวทีเสวนาของโครงการอื่นในกลุ่มโครงการ ร่วมสัมมนาในโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ถึงระดับนานาชาติ อีกทั้งร่วมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และร่วมเป็นที่ปรึกษาในโครงการวิจัยชุมชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการเรียนรู้ พัฒนาค้นคว้า พัฒนางาน และเป็นการเสริมสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่นตนเองในมิติประวัติศาสตร์และมิติวัฒนธรรมอีกมิติหนึ่ง

ประการที่สุดท้าย การประมวลผลข้อมูล ผู้วิจัยควรผนวกข้อมูลทั้งจากชุมชนกรณีศึกษาและชุมชนอื่นๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่เป็น ในท้องถิ่นและส่วนกลาง ตลอดจนข้อมูลข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิจัยและผู้ช่วยวิจัยในกลุ่มโครงการ นักวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และเวทีเสวนาชาวบ้าน ทั้งนี้ควรนำเสนอข้อมูลของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นมากกว่าของผู้วิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ร่างแรกต่อผู้เชี่ยวชาญหรือที่ปรึกษาโครงการ และต่อการประชุมสัมมนาทางวิชาการของกลุ่มโครงการ โดยเชิญผู้ช่วยวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ ข้อมูลสนทนากลุ่มและเวทีเสวนาชุมชนกรณีศึกษา นักการเมืองท้องถิ่น นักการศึกษา ครูอาจารย์ และผู้สนใจทั่วไป เพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้วิจัยในกลุ่มโครงการ ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ และนำไปประกอบการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและปรับปรุงแก้ไขรายงานฉบับสมบูรณ์ และนำผลการวิจัยไปใช้ในระดับต่างๆ ตามโอกาส ทั้งนี้ นอกจากจะต้องมีความรู้ด้านการเมืองท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่นกรณีศึกษา ที่ใช้

เป็นฐานการพัฒนาในบริเวณนี้แล้ว ยังอาจจะนำรูปแบบการวิจัยไปปรับใช้กับบริบทอื่น ๆ ต่อไปด้วย

ความพยายามเข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบในเส้นเวลาสมัยใหม่ พ.ศ.2439 – 2534 ประมาณร้อยปีแบบองค์รวมอย่างรอบด้านถึงรากเหง้า เราจะเห็นพลังความเกี่ยวพันกันและกัน ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมือง เห็นถึงพลังวัฒนธรรมของระบบเครือญาติ – เครือชายเชิงประโยชน์นิยมไทย – จีน ทุนนิยมท้องถิ่นและทุนนิยมโลกาภิวัตน์ของขบวนการชาวนาทั้งชาติพันธุ์ไทย ชาติพันธุ์แขกและชาติพันธุ์จีนที่ไม่แปลกแยกกัน แต่ก็เห็นถึงพลังของการเรียนรู้และการศึกษาที่แปลกแยกกัน ระหว่างเส้นเวลาสมัยเก่ากับเส้นเวลาสมัยใหม่ ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปประเทศไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ จึงควรจะเป็นการผสมผสานอย่างลงตัวระหว่างแนวทางสากลกับแนวทางท้องถิ่น เพื่อการใช้วัฒนธรรมทางการเมืองท้องถิ่นเป็นฐานการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มกฎบรรทัด. (2544). **บนเส้นทางกฎบรรทัด : ตำนานการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของประชาชนพัทลุง – ตรัง – สตูล. โครงการเฉพาะกิจเนื่องในโอกาสครบรอบ 25 ปี เหตุการณ์ 2509 – 2544.**

ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ. (2524, มีนาคม – เมษายน). “ความต้อยพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในชนบท”, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง: ฉบับวิเคราะห์สังคมไทย. 1(2).

ชัยอนันต์ สุมทาวณิช. (2539). **ไตรลักษณ์รัฐกับการเมืองไทย.** กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.

แถมสุข นุ่มนนท์. (2524). **การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

..... (2544). **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พิมพ์ครั้งที่ 2).**

กรุงเทพฯ : สารธาร.

- (2545). **หลักฐานประวัติศาสตร์ : แนวทางและวิธีการศึกษา (เจาะเวลาหาอดีต หลักฐานประวัติศาสตร์ไทย)**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543, มกราคม – มิถุนายน). “คำแก้ตัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิด”, **มนุษยศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**.
- (2543). **เก็บที่โล่งแກ่รากหญ้า**. กรุงเทพฯ : โครงการต้นน้ำต้นชีวิต มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ชุมชนคนรักป่าเชียงใหม่.
- (2539). **สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ผสพ.).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัชมิยะ. (2525). **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักร วัลลิโภดม และเอกวิทย์ ณ ถลาง. (2543). **มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 5)**, กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- ยงยุทธ ชูแว่น (บรรณาธิการ). (2550). **คาบสมุทรไทยในราชอาณาจักรสยาม : ประวัติศาสตร์ตัวตนของภาคใต้สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: นาค.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ไฟใต้ถาจะดับ**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สารูป ฤทธิ์ชูและคณะ. (2546). “การเมืองท้องถิ่นบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2439 – 2534.” รายงานวิจัยฉบับสุดท้าย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สารูป ฤทธิ์ชู. (2552). **100 ปี การเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา : ประวัติศาสตร์ฐานที่มั่นแห่งพรรคการเมืองในภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- (2552, กันยายน – ตุลาคม). “การเมืองท้องถิ่นแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา.” **ประชาคมวิจัย : ฉบับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 4 ภาค**. 15(87).
- (2553, 17 – 19 สิงหาคม). “ประวัติศาสตร์ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรมสุราษฎร์ธานีสมัยใหม่ กรณีศึกษาชุมชนช่องช้าง” ใน เอกสารหมายเลข 4 เอกสาร

ประกอบสัมมนาทางวิชาการ ประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 2 เรื่อง **สุราษฎร์ธานีในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสมัยใหม่** ณ ห้องประชุมพุทธทาส หอพุทธทาสธรรมโฆษณ์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

..... (2542, มกราคม) . “ตามรอยช้างแลใต้: การใช้ทรัพยากรและการเมืองท้องถิ่นของบ้านโรงช้าง ตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง” **ทักษิณคดี: ฉบับวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวใต้**. 5(2).

สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชรั. (2543). **ตามรอยช้างแลใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สารูป ฤทธิ์ชู และคณะ. (2551). **ตามรอยสำนักเขาอ้อ : สรรพยาบรรพตปักษ์ใต้**.

พัทลุง : วัดเขาอ้อ และหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง.

สีลาภรณ์ บัวสาย. (2547). **พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

สุริชัย หวันแก้ว. (2542). **กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สมนึก ทับพันธุ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2534). “**วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ทำกินในเขตป่าภาคใต้**”, **วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ทำกินในเขตป่า**. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2548). **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์.

อมรา ศรีสุชาติ. (2544). **สายรากภาคใต้ : ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.